

Hvad er en forfatter – nu?

Indledning

Af Jon Helt Haarder, Syddansk Universitet

”*Forfatteren* regerer stadig i de litteraturhistoriske håndbøger, i skribentbiografierne, i tids-skriftsinterviews og selv i skribenternes bevidsthed,” konstaterede Roland Barthes irritabelt i sit navnkundige essay ”Forfatterens død” (2004, s. 175-76). I hvert fald i den litterære og kulturelle offentlighed er det stadig sådan. Litteratur sælges og formidles ved hjælp af forfatteren, og hvis der opstår større diskussioner om litteratur, knytter de sig gerne til forfatterens person, eventuelt som en diskussion af forholdet mellem forfatteren og et værk. Debatten (og en kommende retssag) om Thomas Bobergs *Insula* (2024) er blot det seneste eksempel. Spørgsmålet vi stiller med dette særnummer, er hvordan litteraturforskningen skal eller kan forholde sig til det faktum at Barthes ikke fik sit berømte ønske opfyldt: ”Læserens fødsel skal betales med forfatterens død”? (2004, s. 183).

Michel Foucaults næsten samtidige og næsten lige så berømte essay om forfatter-spørgsmålet har nogenlunde samme hensigt som det af Barthes men er mere pragmatisk undersøgende. Det kan man se af dets titel: ”Hvad er en forfatter?” (1979). Foucault svarer at forfatteren er noget vi gør, snarere end noget der bare er (eller ikke er). I visse perioder tilkender vi tekster en forfatter, dels for at kunne straffe skribenten i tilfælde af fx blasfemi, dels for at kunne udbetale penge for den vare som litteraturen bliver til i kapitalismens tid, dels for at afgrænse og inddæmme den tekstens frie betydningsdannelse som det også for Foucault handler om. Den inddæmning sker ved hjælp af ideen om intention: Teksten betyder det som forfatteren mente med den. Og også Foucault forestiller sig så at vi engang kommer videre herfra.

Barthes og Foucault satte sammen med nykritikken og den russiske formalisme tidligere i det 20. århundrede scenen for en litteraturteoretisk diskurs der skulle lægge afstand til 1900-tallets biografiske kritik, og for de førstnævnte også de dertilhørende ideer om subjektet. Med henvisning til det overvejede Sean Burke (1992) langt senere om ikke en eventuel tilbagekomst for forfatteren så måtte varsle enden på Teori som vi kender den. Altså: Hvis moderne litteraturteori og moderne litteraturstudier bygger på uddrivelsen af

forfatteren, vil forfatterens genkomst varsle enden på ikke bare den teoretiske diskurs men også på de institutioner der bygger på denne diskurs.

Siden skete så meget som man kunne forbinde med ideen om forfatterens genkomst, uden at den akademiske litteraturforskning forsvandt: autofiktionsbølgen, postkritik og identitetspolitik (i mangel på et bedre ord), mens betydningen af AI for litteraturen omvendt kan forbindes med de spørgsmål som Barthes og Foucault tog op. Mindre spektakulært er det faktum at forfatteren nu som før spiller en rolle når der undervises, forskes og ikke mindst formidles litteratur. Man kan vist godt hævde at alt dette er ret underteoretiseret.

Med seminaret ”Hvad er en forfatter – nu?” der blev afholdt på Syddansk Universitet 15. november 2024, ønskede vi at genoptage samtalen om forfatterbegrebet og forfatterfænomenet inden for litteraturvidenskaben. Udgangspunktet var generelt den pragmatik jeg lige nævnte ovenfor, og mere bestemt dels eksistensen af forfatterskabsorienterede forskningsenheder som H.C. Andersen Centret og Pontoppidan Centret (som nu er lukket igen), dels postkritikkens videre liv på SDU i regi af Center for Uses of Literature. Det var disse tre enheder der arrangerede seminaret, nærmere bestemt Torsten Bøgh Thomsen, undertegnede og Peter Simonsen. Med dette særnummers artikeludgaver af de fleste af bidragene fra seminaret fortsætter belysningen af forfatterspørgsmålets teori og praksis, uden noget ønske om hverken at afskaffe eller styrke forfatterens regimente. Vi spørger åbent og med specifik reference til vores egen tid: *Hvad er en forfatter – nu?*

I denne indledning præsenterer jeg først kort bidragene til særnummeret. Herefter fremsætter jeg et forslag om en forfatterkonception der passer bedre til den verden vi nu lever i, og den forskning vi nu praktiserer, end skismaet mellem rent tekstinterne afsenderinstanser og ideen om ”manden bag værket”. Ikke fordi de to størrelser ikke findes, men fordi der er mere at sige om det felt man måske kunne kalde forfatterteori. Jeg vil sige bidragsyderne så mange tak for samarbejdet og sende en særlig tak til Stefan Kjerkegaard for samtaler om nærværende indledning.

4 områder, 6 bidrag

Man kan udskille i hvert fald fire områder inden for litteraturen og litteraturstudiet i dag der genrejser den gamle diskussion om forholdet mellem værk og skaber på nye betingelser.

Det første område er kunstig intelligens der åbenlyst udfordrer ideen om ”manden bag værket”. Mads Rosendahl Thomsen – der leder TEXT: Center for Contemporary Cultures of Text på Aarhus Universitet – sonderer i sit bidrag ”Bliver drømmen om den anonyme

skrift til et mareridt?” denne udfordring med udtrykkeligt afsæt i poststrukturalisternes forhåbning om en litteraturkonception hinsides det borgerlige individbegreb. Thomsen peger på at fra og med 2022 hvor ChatGPT blev introduceret, kan ny litteratur placeres et eller andet sted mellem lodret afvisning af enhver hjælp fra AI til komplet omfavnelser, det vil sige maskingenereret tekst. Det er selvsagt især mellemregningerne der her er interessante.

Det andet område angår det Zadie Smith i et nu klassisk essay kaldte fiktionens retmæssige grundlag. Hvem må skrive hvad om hvem? For Smith er kernen i denne problematik en ifølge hende udbredt og problematisk ide om ”[at]t kun en intim autobiografisk forbindelse til karakteren kan være fiktionens retmæssige grundlag” (2022, s. 490). Ved seminaret fremlagde Adam Paulsen de argumenter for fiktionens fortsatte relevans og nødvendigheden af kunstens autonomi som han i forlængelse af bl.a. Smith lagde til grund for antologien *Identitetspolitik, litteratur og kunstens autonomi* hvor Smiths essay er oversat. Smith dukker også op i Stefan Kjerkegaards bidrag ”Forfattere, fremmedpas, fiktion og frihed. Amina Elmis *Barbar [Tavshedens objekt]*”. Her diskuterer han forfatterrollen i forbindelse med det han kalder ”erfaringsbaseret litteratur”, og håber – med inddragelse af begrebet om postmigration – at vi kan nå frem til en situation hvor forfattere som Amina Elmi, Lone Aburas, Yahya Hassan og Rebecca Kuang kan slippe for at blive sat i reservat som ”indvanderforfattere”.

Det tredje spørgsmål gælder selve grænsesætningen og angår umiddelbart de forfattere og kunstnere hvor deres egen person må betragtes som en del af værket. Modsat hvad der er tilfældet på de andre områder, har der i hvert fald i Danmark været en ganske omfattende udforskning her (ved bl.a. Stefan Kjerkegaard, Poul Behrendt, Hans Hauge og undertegnede). Når der alligevel er grund til yderligere forskning i den retning, hænger det sammen med at der er mere på færde end den terminologiske diskussion om hvordan vi skal genrebestemme og generelt teoretisere nyere tekster der blander (selv)biografi og fiktion. Det drejer sig faktisk om hvad en forfatter er – hvis vi nu kan gå ud fra at hen hverken er det altforklarende ophav eller apriorisk irrelevant og ideologisk suspekt.

Torsten Bøgh Thomsens viser i ”Brandforvirring i eventyrland. H.C. Andersen som biografisk figur i international populærkultur” hvordan ”H.C. Andersen” måske nok og i nogle sammenhænge betegner en herre der engang levede og skrev i Danmark. I vores medialiserede samtid betegner navnet imidlertid lige så meget et univers eller en *assemblage*, en ansamling af heterogene elementer. Pointen er imidlertid også at Andersen allerede i sin egen tid udnyttede denne dynamik til at skabe en figur med samme navn som ham selv der var velegnet til at gøre hans eventyr mere kendte. Ane Grum-Schwensen redegør i sit bidrag

”Gode intentioner, geniale forfattere. H.C. Andersens manuskripter og forfatterens skiftende rolle i genetiske studier” for hvordan noget af dette faktisk gør sig gældende også i genetiske studier med deres traditionelle tilknytning til en romantisk genidyrkelse. Fokus for den slags studier er i dag netop ikke ”manden bag værket” men manuskripterne som det hun kalder ”værk-steder” for teksters tilblivelse. I afslutningen på denne indledning vil jeg i forlængelse af disse bidrag pege på en postantropocentrisk forfatterkonception som et godt svar på spørgsmålet: Hvad er en forfatter – nu?

Det fjerde område angår spørgsmålet om hvordan man forholder sig til kunstnere der har begået forbrydelser eller disker op med racisme, transfobi eller hvad det nu kan være. Søren Blak Hjortshøjs artikel ”Maskeleg. ’Det jødiske spørgsmål’ og autofiktive fortællepositioner i genskrivningen af *Lykke-Per*” undersøger i lyset af balladen om Thomas Bobergs *Insula* (2024) Pontoppidans komplicerede forhold til samtidens antisemitiske strømninger, særligt som dette udspillede sig i arbejdet med *Lykke-Per* (1898-1904). Mit eget bidrag til særnummeret er en klar opfordring: ”Bliv i bøvlet! Det genopstandne spørgsmål om den biografiske metode.” Opfordringen går mere bestemt på at man hverken skalancellere trølse forfattere eller undskylde dem med henvisning til kunstens ukrænkelige autonomi. En genopstanden biografisk metode kan passende handle om at være nysgerrig på hvad det egentlig er man står med når man på den ene side elsker en bestemt roman, på den anden side hader det dens forfatter gjorde.

Netværk og/eller bortvendt objekt?

I *Performativ biografisme* (2014) argumenterede jeg i sin tid for at sagerne med og rundt om stærkt selvbiografiske kunstnere som salig Jørgen Leth, Das Beckwerk og senere Christina Hagen måtte eller i hvert fald kunne betragtes som værker af en art, feedbackkredsløb kaldte jeg dem i forlængelse af Erika Fischer-Lichtes *Ästhetik des Performativen* (2004). Når der er grund til at vende tilbage til dette argument, er det ikke kun fordi diskussionerne i massemediernes om denne type kunst har vist sig at være helt upåvirkelige for andre tilgange end spørgsmålet om hvorvidt fx Thomas Boberg moralsk og/eller juridisk har lov at skrive om en ø og dens beboere i eget navn men med genreangivelsen ”roman”. Nej, her handler det mere om at gå videre med ideen om at disse sager faktisk peger på en forfatterkonception der er af en anden art end den der bar de gamle diskussioner om forfatteren.¹

¹ Jeg trækker i det følgende på argumenter og sætninger fra Haarder 2021.

I et essay om Bruno Latour hævdede Graham Harman engang at Latours ANT, hans aktør-netværksteori, på den ene side gør Latour til "the philosopher of relations par excellence; few if any thinkers have ever granted as much prestige to networks and interactions as he does" (2007, s. 46). Latours version af virkeligheden består som bekendt af aktanter – aktører af enhver art, alt hvad der påvirker noget andet, menneskeligt eller ej – som danner større netværk: galakser, teorier, familier. På den anden side, og i tråd med sin egen objektorienterede filosofi, peger essayet på at Latours aktør-netværksteori underforstået forsegler hver aktant – hvad enten det er atomer, kvarker, Fidel Castro, Houdini eller enhjørninger – "in an utterly specific reality that cannot endure across different places and moments." (ibid.).

Uanset om man køber Harmans kritik af Latour, kunne man i diskussionen se et skel mellem to ontologier her. For "relationister" som Latour og Jane Bennet er det interaktionen mellem aktører – menneskelige og ikkemenneskelige – der gør noget til det det er. Trods forskelle kan man medregne Manuel DeLanda med hans *Assemblage Theory* (2016) blandt relationisterne. For objektorienterede ontologer, som Harman selv og Timothy Morton, har enhver ting et overskud, der vender sig væk fra enhver relation: "[O]bjects have an essence that is profoundly withdrawn", skriver Morton (2012, s. 207). Bill Browns "Thing Theory" har en lignende tendens. I dette perspektiv er objekter grundlæggende "sky" (*coy*), som Bennet udtrykte det i et møde med Morton og Harman (2012).

Her bekymrer vi os ikke så meget om hvem der havde ret, heller ikke om hvordan disse teoridannelser siden har udviklet sig. Pointen er at man kan bruge forskellen på de to positioner til at udskille to forskellige postantropocentriske forfatterkonceptioner. Den ene konception følger Latour, Bennet og DeLanda. Her tænker man på forfatteren i relationelle termer, forfatteren er en ansamling eller et netværk skabt af mange aktører – en forestilling der lurer flere steder i dette særnummer. Denne tilgang, som vi vil kalde Netværksteorien om Forfatteren (NTF), harmonerer med autofiktionsbølgen og beslægtede udviklinger i andre kunstformer – former der udviser skellet mellem værk, skaber og modtagelse. Den indfan-ger også det faktum at mange forfattere og kunstnere er stærkt medierede brands i en kendis-kultur, hvad enten dette opstår som en del af deres værk eller sker med deres værk.

Som jeg fremlægger det her, har NTF alt med materialitetsteori at gøre, men hvis man sætter parentes om det ontologiske, er vi tæt på moderne hermeneutiks opfattelse af hvordan betydning opstår, nemlig som en dynamik, nærmere bestemt en hermeneutisk spiral der kører mellem fx en litterær tekst, dens læsere og disse læsers historiske kontekst. Den svenske

medie- og kommunikationsforsker Johan Fornäs betoner fx at betydning er noget der opstår foran tekster snarere end bag dem – som man engang mente:

From a modern hermeneutic viewpoint, it is the contextually framed encounter between texts and subjects that determine textual meanings. Ricoeur repeatedly stressed that meaning should not be sought *behind the text*, in the intentions of its author. Instead, meaning always emerges *in front of the text*, between text and reader or user. It is always the encounter of text and reader that produces meaning. The first reader may sometimes be the author, but then as recipient rather than as producer. (2020, s. 33)

Fornäs betoner i øvrigt samme sted at posthumanistisk materialitetsteori (han nævner bl.a. Gumbrecht og Barad) i udgangspunktet ”wants to get rid of meaning and interpretation in favor of some kind of direct access to materiality” (s. 45) men typisk ender i en blød version hvor man betoner det materielle aspekt af enhver betydningsskabelse.

Påstanden i nærværende sammenhæng er selvsagt at disse generelle pointer om teksters betydningsdannelse som en dynamik også gælder forfatteren. Også forfatteren er et emergent fænomen. Hvad en forfatter er, afgøres i de netværk, den ansamling, som den empiriske forfatterperson indgår i. Typisk er denne person selv den stærkeste aktør, men eksemplerne er legio på at empiriske skribenter mister kontrollen over hvem de er som forfattere. Tænk bare på reduktionen af Tove Jansson til ”Mumimor”. Mads Rosendahl Thomsens bidrag til dette særnummer handler i det lys om hvordan AI agerer som aktør i skabelsen af forfattere.

Nu til den anden mulighed: At følge Harman-Morton-linjen ville give os Objektteorien om Forfatteren (OTF). I OTF er forfatteren ”profoundly withdrawn”, dvs. ’forfatter’ betegner det unikke, bortvendte og ikke relationelle aspekt af den person der skrev teksten. Denne teori kan minde om det argument som Stefan Kjerkegaard fører i *Den menneskelige plet* (2017), nemlig at hos nogle erfaringsbaserede forfattere og digtere fungerer de selvbiografiske henvisninger ikke som indsatser i medierede kredsløb men snarere som noget uomsætteligt privat der sigter mod at komme ud af kredsløbene, standse spillet. Opfatter man dette som en slags paradoksal gestus, er vi ikke så langt fra et forfatteressay der er noget mindre kendt end dem af Barthes og Foucault. Jeg tænker på Giorgio Agambens.

Som hos Barthes og Foucault er indsatsen i diskussionerne om forfatteren for Agamben ikke snævert litteraturvidenskabelig, det handler også om subjektfilosofi. Han opererer med en slags prædiskursiv, herunder præpsykologisk, størrelse, ”the living being”, der er udgangspunkt for både forfatteren og subjektivitet generelt:

And just as the author must remain unexpressed in the work while still attesting, in precisely this way, to his own irreducible presence, so must subjectivity show itself and increase its resistance at the point where its apparatuses capture it and put it into play. A subjectivity is produced where the living being, encountering language and putting itself into play without reserve, exhibits in a gesture the impossibility of its being reduced to this gesture. All the rest is psychology, and nowhere in psychology do we encounter anything like an ethical subject, a form of life. (2007, s. 72)

For Agamben synes svaret på spørgsmålet om hvad en forfatter er, at være: en potentialitet som teksten udspringer af. Denne potentialitet er nødvendigvis udtrykt i den faktiske tekst som aktualiseret udtryk og alligevel til stede overalt som grænsen, så at sige, mellem viljen til at udtrykke sig og udtryksmidlerne – sproget, litterære traditioner, læsernes forventninger, institutioner osv. Alle disse apparater skal ikke ses som værktøjer der beherskes af en intenderende forfatter; snarere er subjektivitet resultatet af et intenderet og alligevel modstået tab af kontrol i mødet med dem. Dette rejser naturligvis spørgsmålet: Hvem eller hvad er det der intenderer og gør modstand her, hvilken enhed er det der ”sætter sig selv i spil uden forbehold”? Svaret må være ”det levende væsen”, ”en livsform”, en singular enhed der går forud for identitet i psykologisk og social forstand (og som dermed tilbyder hvad Agamben anser for at være det eneste mulige grundlag for en etik). Paradoksalt nok mister man altså sin singularitet så snart man opnår en bestemt subjektivitet, det vil sige får bestemte kvaliteter, en identitet, i de netværk der udgør vores virkelighed – men man synes at være både den således opnåede identitet og den uudtrykkelige singularitet der går forud for den.

I nærværende forords konceptuelle dikotomi kan man sige at for Agamben forudsætter en netværksteori om forfatteren en objektteori om forfatteren. En forfatterorienteret læsestrategi der bygger på den sammenhæng, måtte vel så interessere sig for forfatteren som et emergent fænomen der er produceret i (og af) de ansamlinger hvori vedkommende indgår og udtrykker sig, og samtidig læse forfatterens sproghandlinger – særligt, men ikke kun, værkernes sproghandlinger – i disse ansamlinger som et sæt af *allusioner* til det levende væsen der går forud for forfatteridentiteten.² For læseren kunne litteraturen dermed, ud over hvad den ellers kan berede en af nydelser og indsigt, være et oplagt sted at genopleve den paradoksale gestus hvormed man både begejstret og under protest kommer til syne i sproget og

² For Harman er en allusion ”the hint at the reality of the [broken] hammer” – som imidlertid aldrig gør denne virkelighed ”directly present to the mind” (2012, s. 187). Den ødelagte hammer henviser til Heideggers ide om at vi først bliver opmærksom på en tings specifikke kvaliteter når den går i stykker.

det sociale, for sig selv og andre, samtidig med at man efterlader det måske vigtigste udenfor. Selve figuren her kan minde om noget Søren Ulrik Thomsen skrev i sin første poetik, *Mit lys brænder* (1985). Citatet handler om digte, men måske gælder det også den bortvendte side af det at være nogen: ”Det eneste, disse digte vil tale om, er dét intet, hvorfra de kom, og som adskiller sig fra alt andet, ved at være det sted, hvor sproget er ophørt, og hvorom der kun kan tales, ved at tale uden om.” (s. 28-29).

Vi har altså to forfatterkonceptioner: Netværksteorien om forfatteren ser forfatteren som et emergent fænomen, noget der opstår i de materielle og symbolske kredsløb som den pågældende indgår i. Man kan her tænke på den betydning som Stefan Kjerkegaard har givet begrebet ”iværksættelse” (2017) – som jo er noget helt andet end den gamle ide om manden *bag* værket. Objektteorien om forfatteren insisterer heroverfor på at der er et grundlæggende bortvendt aspekt ved forfatterfænomenet, en singularitet der ikke kan omsættes i de kredsløb forfatteren er en del af. Hvor NTF kan analyseres som et historisk – og til tider også æstetisk – fænomen, peger OTF på noget mere uudgrundeligt som forfatteren (herunder værkerne) i den første konception kun kan alludere til. Som man kan se, er der ikke nødvendigvis tale om hinanden udelukkende konceptioner men snarere om to perspektiver på det en forfatter er.

Finder man OTF for spekulativ, kan man eventuelt droppe den og tænke på netværksteorien om forfatteren i mere bourdieuske termer – sådan som også Kjerkegaard gør i sit bidrag til særnummeret her. Den tilgang ligger ligeledes til grund for den franske litteratursociolog Gisèle Sapiros undersøgelser af forholdet mellem forfatter og værk i *Peut-on dissocier l'oeuvre et l'auteur?* (2020) – som jeg læser i svensk oversættelse: *Kan man skilja verket från författaren?* (2023). Det drejer sig om et møde mellem ønsket om at ytre sig litterært og de historisk specifikke betingelser for at ytre sig der råder på det litterære felt. Dette ønske hænger så igen sammen med på den ene side forfatterens individuelle livshistorie og på den anden side de intellektuelle og æstetiske skrivestrategier som skribenten bringer i anvendelse i sit værk. Samlet set kan man sige at ’forfatter’ er et triangulært møde mellem på den ene side feltets betingelser, på den anden side forfatterens offentlighedsstrategier og på den tredje værket (som udtryk for skrivestrategier). Sidstnævnte udgør så igen ”ett komplext relationelt rum” udspændt mellem ophavspersonen, fortællerforhold og de gestaltede personer (Sapiro, 2023, s. 46). Den position hinsides både absolut tekstautonomi, sociologisk reduktionisme og biografisme der gennemgående argumenteres for i særnummeret her, kendetegnes ved at man fortsat tilkender dette komplekse tekstuelle rum en vis kunstnerisk autonomi.

Referencer

- Agamben, G. (2007). The author as gesture. *Profanations* (s. 61-72). Zone Books.
- Barthes, B. (2004). Forfatterens død. I *Forfatterens død og andre essays* (s. 174-83). Gyldendal.
- Bennet, J. (2012). Systems and things: a response to Graham Harman and Timothy Morton. *New Literary History*, 43(2), 225-33.
- Burke, S. (1992). *The death and return of the author: Criticism and subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*. Edinburgh University Press.
- DeLanda, M. (2016). *Assemblage theory*. Edinburgh University Press.
- Fischer-Lichte, E. (2004). *Ästhetik des Performativen*. Suhrkamp.
- Fornäs, J. (2020). Hermeneutics. I M. Filimowicz & V. Tzankova (red.), *Reimagining Communication: Meaning* (s. 27-47). Routledge.
- Foucault, M. (1979). What is an author? I J.V. Harari (red.), *Textual strategies* (s. 141-60). Cornell University Press.
- Harman, G. (2007). The importance of Bruno Latour for philosophy. *Cultural Studies Review*, 13(1), 31-48.
- Harman, G. (2012). The well-wrought broken hammer: Object-oriented literary criticism. *New Literary History*, 43(2), 183-203.
- Haarder, J.H. (2014). *Performativ biografisme. En hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*. Gyldendal.
- Haarder, J.H. (2021). Knausenstein's monster. Portraits of the author in a post-anthropocentric mirror. *Textual Practice*, 35(1), 73-90.
- Kjerkegaard, S. (2017). *Den menneskelige plet. Medialiseringen af litteratursystemet*. Dansklærerforeningens forlag.
- Morton, T. (2012). An object-oriented defense of poetry. *New Literary History*, 43(2), 205-24.
- Sapiro, G. (2023). *Kan man skilja verket från författaren?* Adlibris.
- Smith, Z. (2022). Formodningens fascination. Et forsvar for fiktion. I L.M. Gøttcke & A. Paulsen (red.), *Identitetspolitik, litteratur og kunstens autonomi* (s. 485-505, 544). U Press.
- Thomsen, S.U. (1985). *Mit lys brænder. Omrids af en ny poetik*. Vindrose.